

วารสารวิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง ปีที่ 13 ฉบับที่ 3 (กันยายน – ธันวาคม 2567)

ผ้าทอเพื่อการใช้สอยของหญิงไท-ยวนโบราณ
อำเภอลับแล จังหวัดอุตรดิตถ์ : วิถีชีวิตที่ปรากฏจากวรรณกรรมมุขปาฐะ
WOVEN FABRICS FOR UTILITARIAN USE BY ANCIENT TAI-YUAN WOMEN IN
LAPLAE DISTRICT, UTTARADIT PROVINCE: LIFESTYLES REFLECTED
IN ORAL LITERATURE

¹สุภัคกาญจน์ จิวาลักษณ์, ²พรณรัตน์ หวังเอื้ออรรถชน, และ ³จิราภรณ์ ภูเทศ
¹Suphakkon Chivalak, ²Phunnarut Wangueattachon, and ³Jiraporn Pothed

¹มหาวิทยาลัยราชภัฏอุตรดิตถ์

¹Uttaradit Rajabhat University, Thailand

Received: 2024-06-22

Revised: 2024-08-17

Accepted: 2024-11-07

¹Corresponding Author's Email: jijaangcha@gmail.com

บทคัดย่อ

บทความวิชาการนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาผ้าทอเพื่อการใช้สอยของหญิงไท-ยวนโบราณ อำเภอลับแล จังหวัดอุตรดิตถ์ : วิถีชีวิตที่ปรากฏจากวรรณกรรมมุขปาฐะ คือ วิถีชีวิตจากรูปแบบของผ้าทอเพื่อการใช้สอย และวิถีชีวิตจากลวดลายผ้าทอเพื่อการใช้สอย ซึ่งข้อมูลที่ใช้อ้างอิงจากงานวิจัยเรื่อง วิถีชีวิตที่ปรากฏในการแต่งกายหญิงไท-ยวนลับแลโบราณ จากวรรณกรรมมุขปาฐะ จังหวัดอุตรดิตถ์ ผลการศึกษาพบว่า วิถีชีวิตที่ปรากฏผ่านรูปแบบผ้าทอเพื่อการใช้สอยของหญิงไท-ยวนโบราณ อำเภอลับแล จังหวัดอุตรดิตถ์ ได้แก่ ผ้าห่มหัวเก็บ ผ้ากราบพระหรือผ้าเช็ดหน้า ผ้าพาด กระเป๋าย่อม และหน้าหมอน ส่วนวิถีชีวิตที่ปรากฏผ่านลวดลายผ้าทอเพื่อการใช้สอย โดยจากลายผ้าชิ้นและผ้าใช้สอยแสดงวิถีชีวิตมาจาก 3 ลักษณะ ได้แก่ พิษ สัตว์ และธรรมะ

คำสำคัญ: ผ้าทอ; ไท-ยวน; อำเภอลับแล; จังหวัดอุตรดิตถ์

Abstract

This academic article aims to study the utilitarian woven fabrics of ancient Tai-Yuan women in Laplae District, Uttaradit Province, focusing on the lifestyles as reflected in oral literature. The study examines the lifestyles represented through the forms and patterns of these utilitarian fabrics. The data referenced is drawn from research on the lifestyles reflected in the traditional attire of ancient Tai-Yuan women in Laplae, as depicted in oral

วารสารวิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง ปีที่ 13 ฉบับที่ 3 (กันยายน – ธันวาคม 2567)

literature from Uttaradit Province. The findings reveal that the lifestyles reflected through the forms of utilitarian woven fabrics include items such as shawls, prayer cloths or handkerchiefs, shoulder cloths, shoulder bags, and decorative pillow ticking. Additionally, the lifestyles reflected through the patterns of these utilitarian woven fabrics, particularly those on sarongs and other utilitarian cloths, are characterized by three main elements: plants, animals, and Dhamma (Buddhist teachings).

Keywords: Woven Fabrics; Tai-Yuan; Laplae District; Uttaradit Province

บทนำ

เมืองลับแล จังหวัดอุตรดิตถ์ เป็นเมืองที่มีมนต์เสน่ห์แห่งวิถีชีวิตดั้งเดิมโดยแท้จริง ทั้งเป็นพื้นที่ของชาติพันธุ์ไท-ยวน ซึ่ง ไท-ยวน กับ ลาวยวน นั้น คือชื่อเรียกชาติพันธุ์เดียวกัน โดยมีเอกลักษณ์ชาติพันธุ์คือเอกลักษณ์ “พุงดำ” ดังที่ บังอร ปิยะพันธุ์ (Piyapan, 1986) แสดงข้อมูลไว้ ความว่า

การเปลี่ยนคำเรียกลาวจาก ลาวเวียงจันทน์ มาเป็น ลาวพุงขาว โดยแบ่งแยกออกจากลาวยวนที่เรียกว่าลาวพุงดำ ลาวในสมัยรัตนโกสินทร์จึงได้รับการจัดประเภทเป็น 2 ลักษณะตามวัฒนธรรมทางร่างกายของผู้ชายที่จะมีการสักบนลำตัว ได้มายกเลิกคำว่า “พุงดำ” “พุงขาว” ในสมัยรัชกาลที่ 3 แต่ยังคงชื่อกลุ่มชาติพันธุ์ “ลาว” ไว้...

ซึ่งหากวิเคราะห์ตามลักษณะการสักแบบ “พุงดำ” นี้ก็ยิ่งปรากฏชายลับแลบางกลุ่มที่ยังคงรักษาค่านิยมดังกล่าวไว้ อีกทั้งในอำเภอลับแลยังปรากฏชื่อหมู่บ้าน “เชียงแสน” ที่ย้ายชัดถึงความความเป็นไท-ยวน เนื่องจากเมืองเชียงแสน ซึ่งอยู่ในพื้นที่จังหวัดเชียงรายนั้นทราบกันดีอยู่แล้วว่าเป็นอดีตภูมิอาศัยของชาติพันธุ์ไท-ยวน

ความน่าสนใจของการศึกษาข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับชาติพันธุ์ไท-ยวนลับแลนั้น มาจากเหตุที่ในช่วงที่ยังมีการล่าอาณานิคม กลุ่มชาวลับแลมิได้ถูกกวาดต้อนดังเช่นกลุ่มอื่น โดยการอพยพชาติพันธุ์ไทหรือลาวในลักษณะการกวาดต้อนนั้น จะถูกจับให้อยู่ภาคกลาง แต่คนลาวที่ตั้งใจอพยพเข้ามาให้อยู่บริเวณภาคอีสาน (Walliphodom, 1990) ซึ่งเหตุผลการกวาดต้อนไปยังภาคกลางนั้นคงเกี่ยวกับการเร่งต่อการดูแลปกครองโดยหากอ้างถึงลาวยวนหรือไท-ยวน ด้วยเหตุผลเดียวกันนี้ หมายความว่าไท-ยวนในพื้นที่ภาคกลางก็ย่อมมีส่วนแห่งการถูกกวาดต้อนตามธรรมเนียม ส่วนไท-ยวนในพื้นที่อำเภอลับแล จังหวัดอุตรดิตถ์คง “มิได้ถูกกวาดต้อนมา” เนื่องจากพื้นที่ของอำเภอลับแล จังหวัดอุตรดิตถ์ ถือว่ามีได้อยู่ในเขตพื้นที่ทางภาคกลาง จึงเป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้ไม่มีหลักฐานการบันทึกถึงการอยู่อาศัยของชาวไท-ยวนในเขตอำเภอลับแล จังหวัดอุตรดิตถ์ในเอกสาร ก่อนหน้าที่จะมีการลงพื้นที่อย่างชัดเจนของชมรมไท-ยวนแห่งประเทศไทยก่อนปีพุทธศักราช 2550 (Pongsrichai, 2017)

วารสารวิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง ปีที่ 13 ฉบับที่ 3 (กันยายน – ธันวาคม 2567)

เมื่อชาวลับแลมิได้ถูกกวาดต้อน ย่อมหมายถึงเป็นการอพยพตามกันมาโดยสมัครใจ ดังนั้นความเข้มแข็งของวิถีชีวิตความเป็นอยู่ย่อมคงรูปแบบดั้งเดิมของชาติพันธุ์ไว้ได้ โดยเฉพาะมุขปาฐะ (เรื่องเล่า) ที่ถ่ายทอดปากต่อปาก ซึมซับให้แก่ลูกหลานสืบต่อกันมาเป็นระยะเวลายาวนาน ที่นอกจากแสดงถึงภูมิปัญญาแล้วยังเป็นกระจกสะท้อนความเป็นอยู่ ขนบธรรมเนียมประเพณี และวัฒนธรรมของผู้คนในสังคม รวมไปถึงประวัติศาสตร์และคติความเชื่อด้วย

เนื้อหาในบทความนี้ มีวัตถุประสงค์ในการนำเสนอวิถีชีวิตที่ปรากฏบน “ผ้าทอเพื่อการใช้สอย” ที่ปรากฏลดหลาดผ่านวรรณกรรมมุขปาฐะเป็นหลัก ได้แก่ ผ้าห่มหัวเก็บ ผ้าพาด ผ้ากราบพระหรือผ้าเช็ดหน้า กระเป๋าย่าม และหน้าหมอน เนื่องจากมีลวดลายที่อาจเหมือนแต่ก็ต่างไปตามคติการทอ อันเป็นลักษณะเฉพาะสำหรับผ้าทอเพื่อการใช้สอยเท่านั้น ดังต่อไปนี้

1. **ผ้าห่มหัวเก็บ** มีขนาดความยาว 2 เมตร กว้าง 1.50 เมตร ทอพื้นขาวเป็นสีฝ้ายดิบ จกลดหลาดบนพื้นสีเหลือง ยกดอกเป็นสีแดง สีดำ หรือทั้ง 2 สี

ภาพที่ 1 ผ้าห่มหัวเก็บ

วิถีชีวิตที่ปรากฏจากผ้าห่มหัวเก็บ ใช้สอยเป็นผ้าห่มสำหรับห่มกันหนาวของหญิงชาวลับแล ด้วยสมัยก่อนไม่มีเสื้อกันหนาว เมื่อเวลาไปวัดหน้าหนาว การห่มผ้าห่มหัวเก็บเป็นการแสดงฝีมือการทอได้อีกทางหนึ่งนอกเหนือจากผ้าซิ่น และหากหญิงนั้นมีครอบครัวก็จะต้องทอให้ลูกห่มด้วย สำหรับชายใดที่ยังไม่มีครอบครัว การห่มผ้าห่มหัวเก็บนอกเหนือจากที่แม่ทอให้ หมายความว่าชายคนนั้นมีเจ้าของแล้ว โดยคำว่า “เก็บ” มาจากการจกลดหลาด ซึ่งชายที่มีคนรักจะทำอุปกรณ์ทอผ้าให้สาวคนรัก สาวคนรักก็จะตอบแทนโดยการทอผ้าห่มให้

2. **ผ้ากราบพระหรือผ้าเช็ดหน้า** มีขนาดความยาวไม่เกิน 70-80 เซนติเมตร กว้าง 25 เซนติเมตร ทอพื้นขาวเป็นสีฝ้ายดิบ จกลดหลาดบนพื้นสีเหลือง ยกดอกเป็นสีแดง สีดำ หรือทั้ง 2 สี

ภาพที่ 2 ผ้ากราบพระหรือผ้าเช็ดหน้า

วารสารวิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง ปีที่ 13 ฉบับที่ 3 (กันยายน – ธันวาคม 2567)

วิถีชีวิตที่ปรากฏจากผ้ากราบพระหรือผ้าเช็ดหน้า ใช้สอยในการพกติดตัวเป็นผ้าเช็ดหน้า และใช้รองกราบพระ โดยการปูผ้ากราบนั่น หญิงชาวลับแลถือเป็นการเคารพสูงสุด ซึ่งจะปูกราบพระและพระมหากษัตริย์เท่านั้น ผ้าเช็ดหน้าอาจใช้เป็นผ้าคลุมหัวนาคเพื่อไม่ให้ร้อนเวลาอยู่กลางแจ้งแดดหรือเวลาสวมลอมพอก(หมวกนาคสานจากไม้ค้ำลายหมวกทรงเทวดา)ตอนแห่หน้าจะได้ไม่เจ็บศีรษะ

3. ผ้าพาด มีขนาดความยาว 1 เมตร กว้าง 25 เซนติเมตร มีขนาดยาวขึ้นเล็กน้อยจากผ้าเช็ดหน้า ทอพื้นขาวเป็นสีฝ้ายดิบ จกลดลายบนพื้นสีเหลือง ยกดอกเป็นสีแดง สีดำ หรือทั้ง 2 สี

ภาพที่ 3 ผ้าพาด

วิถีชีวิตที่ปรากฏจากผ้าพาด ใช้สอยในการพกติดตัวในลักษณะพาดบ่า มีรูปแบบการใช้เช่นเดียวกับผ้าเช็ดหน้าหรือผ้ากราบพระ

4. กระเป๋าย่าม มีรูปทรงสี่เหลี่ยมผืนผ้า ขนาดความยาว 1 เมตร กว้าง 25 เซนติเมตร จะทอพื้นย้อมสีแดง ทอริ้วสีเขียว แดง และเหลือง ยกดอกสีเขียวและเหลือง หากหญิงลับแลต้องการให้สวยงามยิ่งขึ้น อาจมีการเยาะสีชมพู ม่วง ส้ม

ภาพที่ 4 กระเป๋าย่าม

วารสารวิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง ปีที่ 13 ฉบับที่ 3 (กันยายน – ธันวาคม 2567)

วิถีชีวิตที่ปรากฏจากกระเป๋าย่อม ใช้สอยใส่สิ่งของเครื่องใช้ที่จำเป็นในเวลาที่เดินทางออกจากบ้าน ไปยังสถานที่ต่างๆ

5. หมอน ปรากฏ 2 ลักษณะ ได้แก่ หมอนหก หมอนแปด โดยมีรูปแบบการใช้ดังต่อไปนี้

5.1 หมอนหก เป็นหมอนรูป 4 เหลี่ยมผืนผ้า มีไส้หมอน 6 ช่อง มีขนาดความกว้าง 20 ซม. และ สูง 15 ซม.

ภาพที่ 5 หมอนหก(ด้านบน) และหมอนแปด(ด้านล่าง)

วิถีชีวิตที่ปรากฏจากหมอนหก ใช้สอยในการหนุนนอน

5.2 หมอนแปด เป็นหมอนรูป 4 เหลี่ยมผืนผ้า มีไส้หมอน 8 ช่อง ขนาดความกว้าง 30 ซม. และ สูง 20 ซม.

วิถีชีวิตที่ปรากฏจากหมอนแปด มีขนาดสูงขึ้น ใช้สอยสำหรับรองมือรองแขน ไว้ใช้สำหรับในพิธี บวชเมื่อตอนเป็นนาคใช้รองเวลาผูกข้อมือทำขวัญนาค และในพิธีแต่งงานให้เจ้าบ่าวเจ้าสาวรองเวลาผูกข้อมือ และรดน้ำ

วิถีชีวิตที่ปรากฏผ่านลวดลายผ้าทอเพื่อการใช้สอย

ผ้าทอเพื่อการใช้สอยทุกลักษณะปรากฏลวดลายเดียวกัน ประกอบไปด้วยลวดลายหลักและลวดลาย ประกอบ ซึ่งแสดงวิถีชีวิต 2 ลักษณะ ดังต่อไปนี้

1. วิถีชีวิตที่มาจากคติความเชื่อ

1.1 จากลวดลายหลัก คือลวดลายที่ปรากฏกลางผืนผ้า เป็นลวดลายที่ใหญ่ที่สุดในผืนผ้า ปรากฏ ลวดลายดังต่อไปนี้

วารสารวิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง ปีที่ 13 ฉบับที่ 3 (กันยายน – ธันวาคม 2567)

1.1.1 ลวดลายสิ่งแม่ลูก มาจากลักษณะของสิ่ง 2 ตัว 2 ขนาด โดยขนาดใหญ่ให้เป็นสิ่งแม่ และขนาดเล็กอยู่บนหลังสิ่งแม่ให้เป็นสิ่งลูก ทั้ง 2 ตัวหันหน้าออกจากกัน

ภาพที่ 6 ลวดลายสิ่งแม่ลูก

วิถีชีวิตที่มาจากคติความเชื่อลวดลายสิ่งแม่ลูก คติของชาวไทย-ยวนโบราณลับแล เชื่อว่า ลักษณะของสิ่งที่เป็นสัตว์ร้าย ยิ่งเมื่อมีลูกจะยิ่งหวงและดุร้ายมากขึ้น ดังนั้นการทอลวดลายสิ่งแม่ลูกจึง เป็นไปเพื่อการคุ้มครองผู้ที่สวมใส่ไม่ให้สิ่งชั่วร้ายมากล้ำกราย ทั้งนี้ลักษณะการทอลวดลายของหญิงลับแล มี ลักษณะคล้ายกับ“สีหราช” ในชาติพันธุ์ไท กล่าวคือเป็นส่วนผสมระหว่างสิ่งโตกับช้าง โดยตัวเป็นสิ่งโตและหัว มีงมูกยื่นออกมาคล้ายช้าง (Pitipat et al., 2010) ซึ่งไม่มีอยู่จริง

1.1.2 ลวดลายนาค ปรากฏ 7 ลวดลาย ดังนี้

1.1.2.1 ลวดลายนาคสองหัวหรือนาคสองหงอน มาจากลักษณะของนาค 2 ตัวที่มีลำตัว ติดกันและหันหน้าออกจากกัน

ภาพที่ 7 ลวดลายนาคสองหัว

1.1.2.2 ลวดลายนาคสะดุ้ง มาจากลักษณะนาคที่เหมือนเลื้อยลงมาจากข้างบน โดยใน 1 ช่องลวดลายจะมีนาค 2 ตัวหันหน้าออกจากกัน

ภาพที่ 8 ลวดลายนาคสะดุ้ง

1.1.2.3 ลวดลายนาคนก มีลักษณะของนาค 1 ชุดมี 2 ตัวที่หันหน้าออกจากกัน โดย ภายในลวดลายนาคจะปรากฏลวดลายลักษณะคล้ายลวดลายนาคอยู่บริเวณคางและหางนาค

ภาพที่ 9 ลวดลายนาคนก

วารสารวิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง ปีที่ 13 ฉบับที่ 3 (กันยายน – ธันวาคม 2567)

1.1.2.4 ลวดลายนาครกระโจ้ม นาคโตน หรือ นาคโตน คือลักษณะของลวดลายนาครที่ปรากฏช่องละ 1 ตัวดูน่าเกรงขาม

ภาพที่ 10 ลวดลายนาครกระโจ้ม

1.1.2.5 ลวดลายนาคกิเลน เป็นลักษณะ 2 ตัวหันหน้าออกจากกันโดยที่หางติดกัน

ภาพที่ 11 ลวดลายนาคกิเลน

1.1.2.6 ลวดลายนาครพรมมิ เป็นลักษณะของตัวนาครขาดไปหน้าเป็นช่อง 3 เหลี่ยม โดยในแต่ละช่องปรากฏลักษณะของหน้าบ้านหรือยอดของบายศรีที่มีไขหรือดอกบัว อันหมายความถึงผู้สร้างคือพระพรหม

ภาพที่ 12 ลวดลายนาครพรมมิ

1.1.2.7 ลวดลายนาคเกี้ยว เป็นลักษณะของนาครหลายตัวที่มีหัวของนาครตัวหนึ่งเกี่ยวพันกับหางนาครอีกตัวไปตลอด

ภาพที่ 13 ลวดลายนาคเกี้ยว

วารสารวิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง ปีที่ 13 ฉบับที่ 3 (กันยายน – ธันวาคม 2567)

วิถีชีวิตที่มาจากคติความเชื่อลวดลายลวดลายนาคนาค เป็นความเชื่อที่สืบทอดและถ่ายทอดจากโบราณกาลสู่ปัจจุบันอย่างต่อเนื่อง นาคกลายเป็นส่วนหนึ่งในพุทธศาสนาที่สำคัญทั้งในด้านตำนานความเชื่อพิธีกรรมและคำเรียก แต่แท้ที่จริงแล้วนาคเป็นสิ่งที่มิในสังคมมนุษย์ก่อนการกำเนิดพุทธศาสนาในอินเดีย (Tangthavornsirikul, 1998)

การนับถือนาคมาจากความเชื่อว่านาคเป็นสื่อกลางระหว่างมนุษย์กับเทพ เป็นสื่อแห่งการหลวมรวมใจของคนไว้ในสิ่งเดียวกัน (Kittisakul, 1990) และชาติพันธุ์ไททางล้านนาก็มีตำนานที่กล่าวว่านาคเป็นผู้สร้างเมืองอยู่เช่นกัน (Ongsakul, 2009) ซึ่งชาวลับแลก็ใช้นัยยะแห่งการคุ้มครองปกป้อง และความอุดมสมบูรณ์ ในการสื่อผ่านลวดลายนาคนาคบนลวดลายผ้านี้

2. วิถีชีวิตที่มาจากสิ่งที่มีอยู่จริง

2.1 จากลวดลายหลัก คือลวดลายที่ปรากฏกลางผืนผ้า เป็นลวดลายที่ใหญ่ที่สุดในผืนผ้า ปรากฏลวดลายดังต่อไปนี้

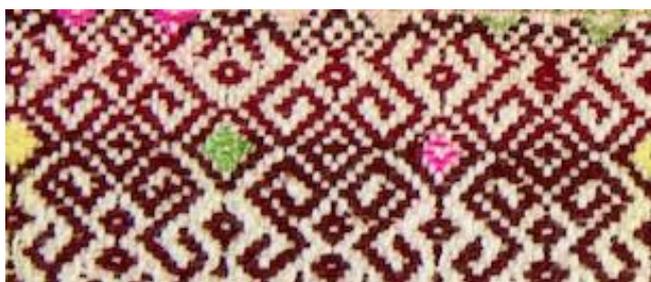
2.1.1 ลายเกล็ดเต่า เป็นเทคนิคการทอผ้าที่ช่างทอคิดประดิษฐ์ทำขึ้นเพื่อให้ดูแตกต่างกับของคนอื่น

ภาพที่ 14 ลายเกล็ดเต่า

วิถีชีวิตที่มาจากคติความเชื่อลวดลายลวดลายเกล็ดเต่า ความเชื่อของชาวลับแลโบราณว่า เต่าเป็นสัญลักษณ์ของความมีอายุยืน

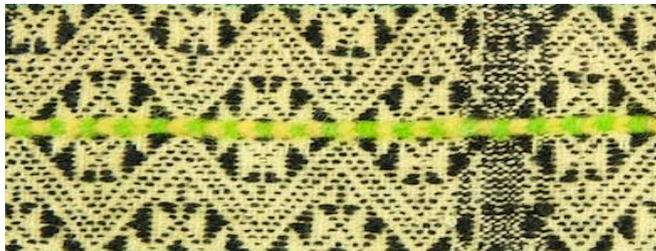
2.1.2 ลายขอตีนฮ้าง (ขอตีนนกรุ่ง) เป็นลักษณะของลายขอตีนนกรุ่งทอติดต่อกันซ้ายขวาและบนล่างใน 1 ช่องปรากฏลายขอตีนนกรุ่ง 4 ลาย

ภาพที่ 15 ลายขอตีนฮ้าง

วารสารวิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง ปีที่ 13 ฉบับที่ 3 (กันยายน – ธันวาคม 2567)

2.1.3 ลายกลีบจันทร์ใหญ่ กลีบจันทร์เป็นดอกไม้มี 8 กลีบและมีกลิ่นหอม เทียบกับ มงคล 8

ภาพที่ 16 ลายกลีบจันทร์ใหญ่

2.1.4 ลายสุมดอกไม้ (พุ่มดอกไม้) เป็นลักษณะของลายดอกไม้ซ้อนกันหลายดอกจน กลายเป็นพุ่มดอกไม้

ภาพที่ 17 ลายสุมดอกไม้

2.1.5 ลายดอกเกี้ยง (ดอกลำเจียก) คือ ดอกลำเจียกออกเป็นช่อติดกันแน่น เป็นช่อสั้นๆ ตามซอกใบ ปลายกิ่ง สีขาว ผลอยู่รวมกันเป็นกระจุกคล้ายผลสับปะรด ผลแก่จะเป็นสีแดง

ภาพที่ 18 ลายดอกเกี้ยง

2.1.6 ลายหนามเตย มีวิธีการทอมาจากใบเตยทะเลที่มีลักษณะใบเดี่ยว กลางใบเป็นร่อง ตามยาว และขอบมีหนามแหลมคมถี่ๆ ตลอดใบ มักปลูกขึ้นมากบริเวณชายน้ำ

ภาพที่ 19 ลายหนามเตย

วารสารวิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง ปีที่ 13 ฉบับที่ 3 (กันยายน – ธันวาคม 2567)

2.1.7 ลายขอเหลียว เป็นการนำลายขอมาเรียงต่อรายรอบในกรอบสี่เหลี่ยมข้าวหลามตัด

ภาพที่ 20 ลายขอเหลียว

2.2 ลายประกอบ คือลายที่ทอเพิ่มเสริมหรือประกอบลายทั้งด้านบน และด้านล่างให้มีความงดงามเพิ่มมากขึ้น มี 2 ลักษณะ ได้แก่ กลุ่มลายจากสัตว์ และกลุ่มลายจากพืช ลายประกอบปรากฏ 17 ลาย ได้แก่

2.2.1 กลุ่มลายจากสัตว์ ปรากฏ 9 ลาย ได้แก่

2.2.1.1 ลายม้า เป็นพาหนะชนิดหนึ่งตั้งแต่สมัยโบราณ

ภาพที่ 21 ลายม้า

2.2.1.2 ลายคนขี่ม้า เป็นลักษณะของคนนั่งอยู่บนหลังม้า

ภาพที่ 22 ลายคนขี่ม้า

2.2.1.3 ลายช้าง เป็นพาหนะชนิดหนึ่งตั้งแต่สมัยโบราณเรียงต่อกัน

ภาพที่ 23 ลายช้าง

2.2.1.4 ลายนก เป็นลายของนก 1 ตัวที่ยืนอยู่ในแต่ละช่องเรียงต่อกันไป

ภาพที่ 24 ลายนก

วารสารวิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง ปีที่ 13 ฉบับที่ 3 (กันยายน – ธันวาคม 2567)

2.2.1.5 ลายนกคาบดอกไม้ เป็นลักษณะของนกที่จะงอยปากคาบดอกไม้ ยืนเรียงต่อกัน

ภาพที่ 25 ลายนกคาบดอกไม้

2.2.1.6 ลายกระต่ายชมจันทร์ ชมหมายถึงความรักสวयรักงาม ความสุข ความชื่นชม

ภาพที่ 26 ลายกระต่ายชมจันทร์

2.2.1.7 ลายหงส์ ตามคติของชาตพณธูเทพบาลยของหงสมาทอลงบนพื้นผ้ามานานแล้ว ซึ่งคงจะสร้างขึ้นเพื่อเป็นสัญลักษณ์มากกว่าเพื่อความสวยงาม คติการสร้างรูปหงส์ อาจจะเนื่องด้วยการนับถือสัตว์เป็นเทพเจ้าหรือเป็นบรรพบุรุษ (Totemism) มากกว่าที่จะเป็นอิทธิพลจากคติทางอินเดียที่ถือว่าหงส์เป็นพาหนะของพระพรหม (Phondee, 1994) โดยการทอลายหงส์ตามคติไท-ยวนลับแลโบราณคือการทอเพื่อความเป็นสิริมงคลแก่ผู้สวมใส่ เนื่องจากเชื่อว่าหงส์เป็นสัตว์ในป่าหิมพานต์ ถือเป็นสัตว์ชั้นสูงที่สง่างาม ไม่ว่าจะเยื้องย่างลีลา ขนปีกขนหางหงส์จะดูเด่นเป็นสง่า

ภาพที่ 27 ลายหงส์

2.2.1.8 ลายขากำปู้ง (ขาแมงมุม) มีลักษณะเหมือนลายกากบาท ซึ่งดูคล้ายกับขาแมงมุม

ภาพที่ 28 ลายขากำปู้ง

2.2.1.9 ลายปู (ตัวปู) เป็นการทอเลียนแบบตัวปู

ภาพที่ 29 ลายปู

วารสารวิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง ปีที่ 13 ฉบับที่ 3 (กันยายน – ธันวาคม 2567)

2.2.2 กลุ่มลายจากพืช ปรางภู 8 ลาย ได้แก่

2.2.2.1 ลายขอเค็จเก๊า (ขอคัตเค๊า) คือลักษณะของก้านไม้ไผ่ที่มีกิ่งยื่นออกมา ชาวลัวะแลโบราณเรียกว่าก้านที่ยื่นออกมาว่า “ขอ” ซึ่งชาวไท-ยวนลัวะแลโบราณจะใช้ขอนี้เกี่ยวกับประตู่หรือหรือสวนเมื่อไปขอพืชไร่พืชสวนจากเพื่อนบ้านแต่เพื่อนบ้านไม่อยู่ แสดงเป็นสัญลักษณ์ให้เพื่อนบ้านทราบว่ามีคนมาขอของ

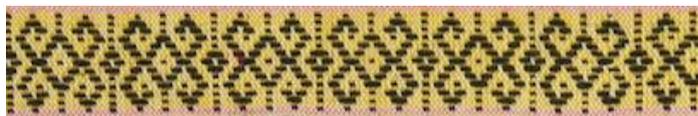
ภาพที่ 30 ลายขอเค็จเก๊า

2.2.2.2 ลายกลีบจันทร์ ได้อธิบายแล้วในลายกลีบจันทร์ที่ผ่านมา

ภาพที่ 31 ลายกลีบจันทร์

2.2.2.3 ลายขอเปีย เป็นลักษณะของขอที่เกาะรูปสี่เหลี่ยมข้าวหลามตัดอยู่ 4 ขอโดยรอบ

ภาพที่ 32 ลายขอเปีย

2.2.2.4 ลายขอหนังสือ เป็นการทอลายขอมีวนคล้ายเลข 8

ภาพที่ 33 ลายขอหนังสือ

2.2.2.5 ลายบัวคว่ำบัวหงาย มาจากลักษณะของดอกบัวที่คว่ำหน้าดอกหงายสลับกับดอกบัวที่ตั้งขึ้น ในชาติพันธุ์ไทลื้อลายดอกบัวพบครั้งแรกสมัยทวารวดี (พุทธศตวรรษที่ 11-15) หลังจากได้รับอิทธิพลจากพระพุทธศาสนาในสมัยทวารวดี พบที่ลือธรรมจักรหินปูนพบที่นครปฐม และจังหวัดใกล้เคียง (Phondee, 1994)

วารสารวิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง ปีที่ 13 ฉบับที่ 3 (กันยายน – ธันวาคม 2567)

ภาพที่ 34 ลายบัวคว่ำบัวหงาย

2.2.2.6 ลายขอค้ำะ ลักษณะของขอล้อมกันเป็นวงเป็นพุ่ม

ภาพที่ 35 ลายขอค้ำะ

2.2.2.7 ลายขอปู้แล้ว คือการทอลายขอต่อกันไปไม่รู้จบ

ภาพที่ 36 ลายขอปู้แล้ว (ขอไม่รู้จบ)

2.2.2.8 ลายดอกมะจ๋า หรือดอกพิลังกาสา มาจากลักษณะของดอกไม้พุ่มชนิดหนึ่ง มีดอกเล็กสีม่วง มีผลเล็กเท่าผลฝักบัวเวลาสุกจะมีสีม่วง มีรสหวาน รับประทานได้ จะเกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ มีใบคล้ายใบชมพู

ภาพที่ 37 ลายดอกมะจ๋า

ซึ่งผ้าห่มหัวเก็บไม้นิยมใช้ประมาณ พ.ศ.2530 ส่วนผ้ากราบพระไม้นิยมใช้ประมาณ พ.ศ. 2500-2509 ด้วยมีผ้าเช็ดหน้าสำเร็จรูปซื้อขายกันอย่างแพร่หลาย ในปัจจุบันยังคงมีเพียงอาจารย์สมชาย ปงศรีชัย เท่านั้นที่ยังคงจ้างให้ทอและพยายามเผยแพร่งานนี้ เพื่อการอนุรักษ์ไว้

วารสารวิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง ปีที่ 13 ฉบับที่ 3 (กันยายน – ธันวาคม 2567)

สรุป

ผ้าที่ใช้สอยในชีวิตประจำวันของหญิงลัทธิลัทธิโหราศาสตร์ที่ปรากฏลาย ได้แก่

1. ผ้าห่มหัวเก็บ มีขนาดความยาว 2 เมตร กว้าง 1.50 เมตร เป็นผ้าห่มสำหรับห่มกันหนาวของหญิง
2. ผ้ากราบพระหรือผ้าเช็ดหน้า มีขนาดความยาวไม่เกิน 70-80 เซนติเมตร กว้าง 25 เซนติเมตร ใช้ปักติดตัวเป็นผ้าเช็ดหน้า และใช้รองกราบพระ
3. ผ้าพาด มีขนาดความยาว 1 เมตร กว้าง 25 เซนติเมตร มีขนาดยาวขึ้นเล็กน้อยจากผ้าเช็ดหน้า แต่ใช้สำหรับปักติดตัวในลักษณะพาดบ่า มีรูปแบบการใช้เช่นเดียวกับผ้าเช็ดหน้าหรือผ้ากราบพระ
4. กระเป๋าย่ามของชาวลัทธิลัทธิโหราศาสตร์ยังคงเห็นใช้ในปัจจุบันอยู่บ้าง มีรูปทรงสี่เหลี่ยมผืนผ้า ขนาดความยาว 1 เมตร กว้าง 25 เซนติเมตร ส่วนมากจะทอพื้นย้อมสีแดง
5. หมอน ปรากฏ 3 ลักษณะ ได้แก่

5.1 หมอนหก เป็นหมอนรูป 4 เหลี่ยมผืนผ้า มีไส้หมอน 6 ช่อง มีขนาดความกว้าง 20 เซนติเมตร สูง 15 เซนติเมตร มีขนาดพอดีสำหรับไว้ใช้สำหรับหนุนนอน

5.2 หมอนแปด เป็นหมอนรูป 4 เหลี่ยมผืนผ้า มีไส้หมอน 8 ช่อง มีขนาดความกว้าง 30 เซนติเมตร สูง 20 เซนติเมตรมีขนาดสูงขึ้นพอดีสำหรับรองมือรองแขน ไว้ใช้สำหรับในพิธีบวชเมื่อตอนเป็นนาค ใช้รองเวลาผูกข้อมือทำขวัญนาค และในพิธีแต่งงานให้เจ้าบ่าวเจ้าสาวรองเวลาผูกข้อมือและรดน้ำ

สำหรับลายผ้าติดกาย ประกอบไปด้วยลายหลักและลายประกอบ ดังต่อไปนี้

1. ลายหลัก ปรากฏ 14 ลาย ได้แก่

1.1 กลุ่มลายจากสัตว์ ปรากฏ 9 ลาย ได้แก่ ลายสิงห์แม่ลูก ลายนาคสองหัวหรือนาคสองหางอน ลายนาคสะดุ้ง ลายนาคนก ลายนาคกระโจ้ม ลายนาคกิเลน ลายนาคพรมมิ ลายนาคเกี้ยว ลายกลีตเต่า

1.2 กลุ่มลายจากพืช ปรากฏ 6 ลาย ได้แก่ ลายขอตีนสูง(ขอตีนนกรุ่ง) ลายกลีบจันทร์ใหญ่ ลายสุ่มดอก (พุ่มดอกไม้) ลายดอกเกี้ยง ลายหนามเตย ลายขอเหลี่ยม

2. ลายประกอบ มี 2 ลักษณะ ได้แก่

2.1 กลุ่มลายจากสัตว์ ปรากฏ 9 ลาย ได้แก่ ลายม้า ลายคนขี่ม้า ลายช้าง ลายนก ลายนกคาบดอกไม้ ลายกระต่ายชมจันทร์ ลายหงส์ ลายขากำป๋อง (ขาแมงมุม) ลายปู

2.2 กลุ่มลายจากพืช ปรากฏ 8 ลาย ได้แก่ ลายขอเค็จแก้ว (ขอคัดเค้า) ลายกลีบจันทร์ ลายขอเปีย ลายขอหนังสือ ลายบัวคว่ำบัวหงาย ลายขอคั่ว ลายขอบู่แล้ว ลายดอกมะจ๋า

ซึ่งความเชื่อเกี่ยวกับลายที่นำมาทอ เช่น ลายนาค ภูเขา และนกคุ้ม เชื่อว่าจะคุ้มครองผู้สวมใส่ ลายบัวคว่ำบัวหงาย เชื่อว่าจะเตือนสติให้ดำรงตนในความดีเพื่อเป็นสิริมงคลในชีวิต เป็นต้น

5.3 หมอนผาเป็นหมอนรูป 3 เหลี่ยม มีขนาดความกว้าง 30 เซนติเมตร สูง 40 เซนติเมตร ปักลายด้วยด้าย นิยมทำถวายพระหรือพระมหากษัตริย์และพระบรมวงศานุวงศ์ ไม่นำมาใช้ ปรากฏลายพญานาคหน้าหัวจะมีนาคเกี้ยวกัน 2 ตัว หน้าท้ายจะมีนาคเกี้ยวกัน 2 ตัว โดยมีหางอยู่ด้านบนผ้าทุกลักษณะปรากฏลายเดียวกัน

วารสารวิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง ปีที่ 13 ฉบับที่ 3 (กันยายน – ธันวาคม 2567)

ข้อเสนอแนะ

จากผลการศึกษา ผู้ศึกษามีข้อเสนอแนะเพื่อการนำไปใช้ประโยชน์ของหน่วยงานและองค์กร ถึงการพัฒนาประสิทธิภาพส่วนบุคคล ตลอดจนการเสนอแนะเพื่อการวิจัยต่อยอดสำหรับผู้สนใจ

1. ข้อเสนอแนะจากการศึกษา

1.1 นำไปถ่ายทอดให้กับผู้สนใจศึกษา หรือนำมาสอดแทรกในการเรียนการสอนให้นักเรียน นิสิต นักศึกษาของหลักสูตรที่เกี่ยวข้องได้ศึกษาเรียนรู้

2. ข้อเสนอแนะในการศึกษาครั้งต่อไป

สำหรับประเด็นในการศึกษาครั้งต่อไปควรศึกษาในประเด็นเกี่ยวกับ

2.1 ควรมีการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับอัตลักษณ์ที่สำคัญด้านอื่น ๆ ของอำเภอลับแล จังหวัดอุตรดิตถ์ เช่น อัตลักษณ์ด้านศิลปวัฒนธรรม อัตลักษณ์ด้านวิถีชีวิต และการใช้อัตลักษณ์เพื่อการส่งเสริมการท่องเที่ยว เป็นต้น

References

- Kittisakul, C. (1990). *Sculpture of Naga adorned with Sim in the Northeast region*. (Master's thesis). Srinakharinwirot University. Bangkok.
- Ongsakul, S. (2009). *Lanna history*. (6th ed.). Bangkok: Amarin.
- Piyapan, B. (1986). *A history of the Lao community in the hua muang chan nai (inner provinces) during the early Bangkok period*. (Master's thesis). Faculty of Arts Silpakorn University. Bangkok.
- Pitipat, S. et al. (2010). *From birth to death: Tai life and textile*. Thai Kasetsuksa Institute Thammasat University. Bangkok.
- Pongsrichai, S. (2017). Folk philosopher. *Interview*. February, 9.
- Phondee, O. (1994). *Patterns of Tai cloth: The unique shared heritage of the Tai tribe*. Bangkok: Teachers Council.
- Tangthavornsirikul, C. (1998). *Symbolism of Lao Textiles*. Publication Seris “Thailand's Neighbors in Southeast Asia” The Thailand Research Fund (TRF.). Foundation. Social Science and Humanities Textbook Project: Thammasat University. Bangkok.
- Walliphodom, S. (1990). *A Northeastern site of civilization : new archaeological evidence to change the face of Thai history*. Bangkok: Matichon Publishing.